УДК 336

Світлана Миколаївна МИКОЛЮК

аспірантка,
кафедра інженерного менеджменту,
Тернопільський національний економічний університет
E-mail: mukolyk_s@mail.ru
Телефон: +380938268752

УДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ СОЦІАЛЬНОГО ТРАНСФЕРТУВАННЯ НА ДІТЕЙ-СИРІТ ТА ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ

Миколюк, С. В. Удосконалення інституційно-правового механізму соціального трансфертування на дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування [Текст] / Світлана Миколаївна Миколюк// Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол. : С. І. Шкарабан (голов. ред.) та ін. – Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету "Економічна думка", 2013. – Том 14. – № 3. – С. 142-147. – ISSN 1993-0259.

Анотація
У статті проаналізовано ефективність використання соціальних виплат на дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, за різними формами влаштування. Обґрунтовано механізм модернізації використання коштів на виплату соціальної допомоги з удосконаленням аналітичного забезпечення процедури соціального трансфертування. Прикладний інтерес публікації підсилений запропонованим соціальним проектом "Родина та дім для дитини" мета якого: кожній дитині з дитячого будинку сімейного типу створити сім'ю та житло.

Ключові слова: *соціальні трансферти; діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування; опіка(піклування); прийомні сім'ї; дитячі будинки сімейного типу; інтернатні заклади.*

Светлана Николаевна МИКОЛЮК

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ИНСТИТУЦИОНАЛЬНО-ПРАВОВОГО МЕХАНИЗМА СОЦИАЛЬНОГО ТРАНСФЕРТИРОВАНИЯ НА ДЕТЕЙ-СИРОТ И ДЕТЕЙ, ЛИШЕННЫХ РОДИТЕЛЬСКОЙ ОПЕКИ

Аннотация
В статье проанализирована эффективность использования социальных выплат на детей-сирот и детей, лишенных родительской опеки, в разрезе различных форм устройства. Обоснован механизм модернизации использования средств на выплату социальной помощи с совершенствованием аналитического обеспечения процедуры социального трансфертирования. Прикладной интерес публикации усилен предложенным социальным проектом "Семья и дом для ребенка", цель которого: каждому ребенку из детского дома семейного типа создать семью и жилье.

Ключевые слова: *социальные трансферты; дети-сироты и дети, лишенные родительской опеки; опека (попечительство); приемные семьи и детские дома семейного типа; интернаты.*

© Світлана Миколаївна Миколюк, 2013

Svitlana Mykolaivna MYKOLYUK

Postgraduate student,
Department of Engineering Management,
Ternopil National Economic University
E-mail: mukolyk_s@mail.ru
Phone: +380938268752

IMPROVEMENT OF INSTITUTIONAL AND LEGAL MECHANISMS OF SOCIAL TRANSFER FOR CHILDREN-ORPHANS AND CHILDREN WHO ARE DEPRIVED PATERNAL ANXIETY

Abstract

Efficiency of the use of social payments is analysed on children-orphans and children who are deprived paternal anxiety concerning different forms of arranging. It is grounded a mechanism of modernization of the use of money on payment of social help with perfection of the analytical providing of procedure of social transfer. The applied interest of publication is increased with the offered social project "Family and home for a child". Its purpose is as the following: for every child from child's home of domestic type should be created a family and habitation.

Keywords: *social transfers; orphans and children who are deprived of parental care; guardianship (curatorship) foster care; family-type orphanages; boarding schools.*

JEL classification: P430

Актуальність дослідження обумовлена потребою розгляду такої складної, багаторівневої проблеми як ефективність використання соціальних виплат на дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, яка невід'ємно пов'язана із сучасним станом соціального самоусвідомлення суспільства щодо доцільності та необхідності захисту прав та законних інтересів дітей на рівні світових стандартів, задля того, щоб дитина як повноцінний громадянин українського суспільства, європейської спільноти формувалася як рівноправна, вільна, високоосвічена і високоморальна особистість.

Питання використання соціальних трансфертів активно піднімається в працях як зарубіжних (Беккера Г., Брауна А., Валентея Д. І., Валковича Е., Вишневського А. Г., Гелбрейта Дж. К., Герасимова Н. В., Добриніна А. І., Дятлова С. А., Домбровського Е. О., Лесгафта П., Лоренц І., Маркова В. С., Стівенсона О., Урланіса Б. Ц., Ханвея К., Шардлоу С., Шульца Т. та інших), так і вітчизняних вчених та економістів (Базилюка А. В., Богині Д. П., Безчасного Л. К., Власюка О. С., Гапон Ю. А., Ілініцького П. С., Карпенко О. Г., Кобзара Б. С., Кузьменко О. А., Лукашевича В. П., Лукінова І. І., Мандибури В. О., Матюші І. К., Нечаєва А. М. та ін.).

Основні результати цих досліджень можна звести до: забезпечення ефективності використання соціальних фондів у процесі суспільного відтворення; здійснення суспільних інвестиції у ключові ланки демографічного процесу; покращення чинного механізму використання соціальних трансфертів у контексті протидії демографічній кризі; удосконалення методичних підходів до планування соціальних трансфертів через розробку соціальної моделі бюджету [1-4].

Процес становлення дитини як повноправного учасника сучасних для нього суспільних відносин досить широко висвітлений у вітчизняній науці, зокрема, різні аспекти цієї проблеми розкриті у працях М. І. Алексеєвої, І. Д. Беха, Л. І. Божович, С. О. Воскобойникової, З. Т. Зайцевої, Н. П. Іванової, Л. В. Кузьменка, В. Т. Слюсаренка, В. С. Яковенко та інших вчених [5, 6].

Віддаючи належне працям цих науковців, слід констатувати, що особистісний фактор у системі використання соціальних суспільних фондів не знайшов належного систематизованого викладу, а тому становить і науковий, і прикладний інтерес.

Тому в межах нашої наукової публікації вважаємо за доцільне розглянути якісно новий зріз використання соціальних трансфертів та розширення джерел їх фінансового забезпечення, в частині обґрунтування нових форм влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Метою статті є розробка пропозицій раціоналізації системи соціальних трансфертів на виплату соціальної допомоги дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування.

Одним із пріоритетних напрямків державної політики у сфері захисту прав дітей є соціальний захист дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а також захист їх прав та законних інтересів, створення умов для реалізації права кожної такої дитини на виховання в сім'ї або сімейному оточенні, у середовищі або під опікою територіальної громади.

На сьогодні існують наступні форми влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: усиновлення, опіка (піклування), прийомні сім'ї (дитячі будинки

сімейного типу) та інтернатні заклади різних форм власності. Розглянемо кожну з цих форм.

Усиновлення є пріоритетною формою влаштування в Україні. Одноразові соціальні виплати у цьому випадку є ефективними, оскільки дитина втрачає статус і стає рідною для батьків.

У службі у справах дітей Тернопільської ОДА на кінець 2013 року перебуває на обліку 1229 дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, (793 дитини (64.5%) проживають у родинах опікунів, 266(21.7%) - у прийомних сім'ях та дитячих будинках сімейного типу, а 170(13.8%) - у закладах соціального захисту для дітей).

З метою раціоналізації використання соціальних трансфертів кожна дитина повинна мати накопичувальний рахунок, оскільки її соціальний захист у майбутньому не є стабільним.

Саме тому пропонується збільшити розмір допомоги на дітей, які проживають у родинах опікунів, прийомних сім'ях та дитячих будинках сімейного типу на 10 відсотків від двох прожиткових мінімумів для дитини відповідного віку, які будуть акумулюватись на особистому рахунку дитини. Щомісячний розмір державної соціальної допомоги зросте порівняно з нині передбаченим розміром виплат для дітей віком до 6 років на 194,4 - грн, для дітей віком від 6 до 18 років – на 242 грн.

Збільшення соціальних виплат на дитину дасть змогу заощаджувати щомісячно певну суму на накопичувальний рахунок. Ураховуючи той факт, що це державні кошти, доцільно відкривати рахунок у державному банку. Таким чином держава гарантуватиме надійність вкладів.

Для ефективного використання державних коштів на виплату соціальної допомоги дітям, які влаштовані під опіку (піклування), доцільним є нарахування сум соціальних трансфертів з дня встановлення опіки, а не з місяця встановлення опіки. Наприклад, у Тернопільському районі за 12 місяців 2013 року була встановлена опіка для двох дітей. Результати нарахування сум соціальних трансфертів подано в таблиці 1. Із табл.1 видно, що держава профінансувала соціальну допомогу на дітей під опікою в розмірі 4992 гривень, а фактично з урахуванням дня встановлення опіки з державного бюджету мало би надійти 1932 гривень, адже діти під опікою перебували лише 23 дні, а не два місяці. Різниця між отриманою соціальною допомогою та розрахунковою складає 3060 гривень, це становить 2.5 прожиткових мінімуми на дитину від 6-18 років. І це лише дані Тернопільського району. А якщо порахувати по області, по Україні, то сума нераціонального використання соціальних трансфертів буде значно більшою.

Таблиця 1. **Соціальні виплати на дітей, опіка над якими встановлена у 2013 році по Тернопільському районі (фактичні та розрахункові)***

Число, місяць встановлення опіки	Кількість дітей	Кількість днів у місяці	Кількість днів до наступного місяця	Фактичні виплати, грн	Розрахункові виплати, грн	Різниця між розрахунковими та фактичними, грн
22 лютого	1	28	7	2420	605	1815
16 грудня	1	31	16	2572	1327	1245
Разом	7	59	23	4992	1932	3060

**Розраховано автором на основі інформації служби у справах дітей Тернопільської РДА.*

Особливе місце у використанні соціальних трансфертів мають сімейні форми влаштування дітей. Це дитячі будинки сімейного типу та прийомні сім'ї.

Для активного розвитку сімейних форм виховання доцільно зацікавити прийомних батьків та батьків-вихователів у збільшенні кількості дітей шляхом зміни нарахування їм грошового забезпечення, а саме: грошове забезпечення нараховувати як пряму залежність прожиткового мінімуму для працездатної особи від кількості дітей, які беруться на виховання. Для підтвердження цих слів нами проведено відповідні розрахунки в таблиці 2.

Для цього використано наступні дані: прожитковий мінімум на дитину віком від 6 до 18 років – 1210.00 грн; прожитковий мінімум для працездатної особи – 1147.00 грн; обмеження нарахування грошового забезпечення прийомним батькам та батькам-вихователям відповідно до чинного законодавства: півтора прожиткових мінімумів для працездатної особи – 1720,5 грн; п'ять прожиткових мінімумів для працездатної осіб – 5735грн.

Проаналізувавши розрахунки за таблицею 2, робимо висновок про те, що при вихованні 3 та 4 дітей прийомні батьки отримують однакове грошове забезпечення (1720,5 грн), а при вихованні від 7 до 10 дітей відповідно батьки-вихователі також отримують однакове забезпечення (5735 грн). Таким чином, батьки не зацікавлені в збільшенні кількості вихованців. Основні критерії нашої проектної пропозиції: зацікавленість батьків у збільшенні кількості дітей та збільшення шансів для великих родин (рідних братів та сестер) потрапити в прийомну

сім'ю чи дитячий будинок сімейного типу. Ці розрахунки повинні стати основою реалізації інноваційного підходу до розвитку сімейних форм влаштування дітей.

Тепер проаналізуємо ефективність створення дитячих будинків сімейного типу на прикладі державного фінансування таких програм. У Тернопільській області функціонує 127 прийомних сімей (194 дитини) та 10 дитячих будинків сімейного типу (72 дитини). У 2013 році в області не було створено дитячого будинку сімейного типу, тому пропонуємо проаналізувати його створення в Тернопільському районі у 2010 році. З обласного бюджету з цією метою було виділено 200 тисяч гривень і з районного – 160 тисяч гривень.

Таблиця 2. **Залежність проектного та фактичного нарахування соціальних виплат на дітей, які виховуються у дитячому будинку сімейного типу та прийомній сім'ї від кількості дітей***

№	Кількість дітей	Фактичне нарахування (відповідно до чинного законодавства)			Проектне нарахування			Відношення проектного до фактичного нарахування (7/5)
		соц. виплати на дітей, грн	грошове забезпеч. батькам, грн	соц. вип. та грош. забезпеч., грн (3+4)	грошове забезпеч. батькам, грн	соціальні виплати та грошове забезпечення, грн (3+6)	відношення проект. до факт. грош. забезпечення, % (6/4)	
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	1	2420	847	3267	1147	3567	136	1,09
2	2	4840	1694	6534	2294	7134	136	1,09
3	3	7260	1720,5	8980,5	3441	10701	200	1,19
4	4	9680	1720,5	11400,5	4588	14268	267	1,25
5	5	12100	4235	16335	5735	17835	136	1,09
6	6	14520	5082	19602	6882	21402	136	1,09
7	7	16940	5735	22675	8029	24969	140	1,10
8	8	19360	5735	25095	9176	28536	160	1,14
9	9	21780	5735	27515	10323	32103	180	1,17
10	10	24200	5735	29935	11470	35670	200	1,19

**Розраховано на основі інформації служби у справах дітей Тернопільської РДА*

Далі проаналізуємо, чи раціональним є виділення державою такої суми грошей на 5-ох дітей, позбавлених батьківського піклування. Що ж від цього отримали діти – тимчасове сімейне виховання в дитячому будинку сімейного типу. Дитина, вступаючи в доросле життя, є соціально незахищеною: без стартового капіталу, житла та родини (батьків-вихователів), оскільки на її місце прийдуть інші.

Далі пропонуємо розглянути ефективність утримання дітей у приватних інтернатних закладах. На території міста Тернополя функціонує Дитячий будинок змішаного типу дітей дошкільного та шкільного віку "Вифлеєм" та донедавна працював Дитячий будинок для дітей дошкільного та шкільного віку "Пресвята родина" Тернопільського благодійного фонду "Карітас" (с. Петриків Тернопільського району). У таких закладах перебувають на утриманні та вихованні діти зі статусом. Жодної копійки на їх утримання не виділяється державою. Держава у цьому випадку здійснює тільки контролюючу функцію. Саме тому приватні інтернатні заклади призупиняють своє існування, оскільки не в змозі самофінансуватись. Так у "Пресвятій родині" в 2011 році перебувало 28 дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, у 2012 році - 13 дітей, у 2013році - 5 дітей, а 16.06.2013 року останній хлопчик був влаштований у прийомну сім'ю і заклад перестав існувати. Слушним у цьому випадку буде використання досвіду зарубіжних країн (Німеччини, Польщі), у яких відлагоджено механізм державного стимулювання розвитку приватних інтернатних закладів. Такий підхід є одним із ефективних шляхів реорганізації системи державних інтернатних закладів.

Водночас найбільш соціально незахищені в плані входження в доросле життя є діти зі статусом, які влаштовані в інтернатні заклади, прийомні сім'ї та дитячі будинки сімейного типу. Подальша доля дітей, які виховуються під опікою (піклуванням), залежить від людського фактору, оскільки здебільшого під опіку (піклування) дітей беруть близькі родичі.

Складається ситуація, у якій державні інститути не зацікавлені у вирішені проблеми ефективності використання коштів для проведення соціальних виплат на дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Адже саме від правильності їх використання залежить подальша доля молодої людини.

У цій ситуації перспективною є співпраця держави з різними церковними конфесіями, благодійними фондами в інноваційному підході до створення та функціонування дитячого будинку сімейного типу.

Для вирішення цих проблем пропонується розробка програми "Родина та дім для дитини". Мета програми - підвищення соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Завдання полягає у наданні кожній дитині з дитячого будинку сімейного типу сім'ю та житло.

Механізми реалізації програми передбачають використання процедури "міні-усиновлення", яка забезпечить дитині в майбутньому родину та житло.

Організаційні механізми реалізації програми містять такі етапи:

1 етап – започаткувати акцію "Десять гривень для щастя" для реалізації соціального проекту "Родина та дім для дитини".

2 етап – запропонувати підтримати акцію різним церковним конфесіям, благодійним фондам, меценатам, приватним та державним внз міста Тернополя та іншим навчальним закладам області;

3 етап – залучити Тернопільську обласну службу у справах дітей для підбору дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, вихідців з Тернопільської області, у дитячий будинок сімейного типу;

4 етап – залучити обласне управління соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді для підбору кандидатів у батьки-вихователі для запропонованих дітей;

5 етап – підібрати можливі варіанти купівлі індивідуального житлового будинку або багатокімнатної квартири для дитячого будинку сімейного типу;

6 етап – зібрані кошти від акції "Десять гривень для щастя" перерахувати на громадську, державну або церковну структуру, яка буде займатися будівництвом або облаштуванням дитячого будинку сімейного типу. Будинок, придбаний за гроші благодійних внесків, вважати власністю громади і передати на баланс відповідно до його розташування сільській(селищній), міській раді до виповнення наймолодшій дитині-сироті чи дитині, позбавленої батьківського піклування, 18 років;

7 етап – внести в типову угоду про організацію діяльності дитячого будинку сімейного типу пункт про передачу житла та майна у власність у рівних частках кожному члену дитячого будинку сімейного типу, якщо протягом його функціонування щороку звіт про стан виховання, утримання і розвитку дітей, який готується службою у справах дітей, буде позитивним;

8 етап – дитячий будинок сімейного типу недоукомплектовувати іншими дітьми, а переводити статус дитячого будинку сімейного типу в прийомну сім'ю до моменту, коли наймолодшій дитині-сироті чи дитині, позбавленої батьківського піклування, виповниться 18 років. Тільки тоді угода про поділ будинку набере чинності.

Результатом програми є перспектива подальшої модернізації системи інтернатних закладів, шанс дитини отримати родину та житло, зменшення кількості бездоглядних дітей через підвищення їх соціального захисту.

Механізм відстеження отриманих результатів повинен передбачати щомісячний моніторинг семи етапів реалізації програми.

На сьогодні в Тернопільській області функціонують 10 дитячих будинків сімейного типу, в яких виховується 72 дитини. На нашу думку, якби запропонований соціальний проект діяв вже сьогодні, то 72 дитини уже отримали б родину, а в майбутньому – і власний куток.

Цей проект можна назвати "міні-усиновленням", оскільки юридичні наслідки стосуватимуться тільки поділу будинку, а решта – суто людський фактор. Реалізація соціального проекту "Родина та дім для дитини" дозволить реорганізувати інтернатні заклади і вирішити питання соціального захисту дітей.

Зрозуміло, що повністю відмовитися від інтернатних закладів неможливо, оскільки залишаються діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, з фізичними чи розумовими вадами, які потребують постійного медичного супроводу, і які, як правило, залишаються поза увагою потенційних батьків.

Отже, проведене в нашій роботі наукове дослідження дозволяє зробити низку висновків та пропозицій щодо покращення результативності використання соціальних трансфертів у вирішенні питання соціального захисту дітей, позбавлених батьківського піклування та опіки через активізацію використання інструментарію накопичувальних фондів для будівництва житла, навчання, лікування, при цьому ці гроші вважати власністю дитини і дозволити їй розпоряджатись ними тільки після виповнення повноліття; вдосконалення організаційного забезпечення системи соціальних трансферів: шляхом заміни нарахування соціальних виплат на дітей під опікою (піклуванням) з дня призначення опіки; нараховувати грошове забезпечення прийомним батькам та батькам вихователям на основі розміру прожиткового мінімуму для працездатної особи та з урахуванням кількості дітей, які беруться на виховання; запровадити нарахування соціальних

виплат (два прожиткових мінімуми на дитину відповідного віку) для дітей зі статусом, які виховуються в недержавних інтернатних закладах.

Список літератури

1. *Безчасний, Л. К. Фактор інновацій в моделях економічного зростання [Текст] / Л. К. Безчасний, В. П. Мельник //Інноваційний фактор сталого економічного зростання: зб. наук. пр. / НАН України. – К.: 2002. – 123 с.*
2. *Власюк, О. С. Україна: стратегічні пріоритети, аналітичні оцінки [Текст] / О. С. Власюк. – К. : НІСД, 2006. – 576 с.*
3. *Вишневский, А. Г. Эволюция российской семьи [Текст] / А. Г. Вишневский // Экология и жизнь. – 2008. – № 9. – С. 4-9.*
4. *Крупка, М. І. Фінансово-кредитний механізм інноваційного розвитку економіки України [Текст] / М. І. Крупка. - Львів: Львів. нац. ун-т ім. І.Франка, 2001. – 116 с.*
5. *Бех, І. Д. Школа особистісно орієнтованої педагогіки. Виховання в особистісному вимірі [Текст] / І. Д. Бех // Позакласний час. – 2010. – N 2. – С. 92-101*
6. *Кузьменко, Л. В. Фінансовий менеджмент [Текст] : навчальний посібник / Л. В. Кузьменко, В. В. Кузьмін, В. М. Шаповалова. – Херсон: К-89 Олді-плюс, 2003. – 240с.*
7. *Порядок призначення і виплати державної допомоги сім'ям з дітьми [Електронний ресурс] : постанова Кабінету міністрів України від 27 грудня 2001 р. №1751 Київ. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1751-2001-%D0%BF.*
8. *Порядок призначення і виплати державної соціальної допомоги на дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, грошового забезпечення батькам-вихователям і прийомним батькам за надання соціальних послуг у дитячих будинках сімейного типу у прийомних сім'ях за принципом "гроші ходять за дитиною [Електронний ресурс] : постанова Кабінету міністрів України "від 31 січня 2007 р. № 81 Київ.. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/81-2007-%D0%BF.*

References

1. *Bezchasnyy, L. K., Miller, V. P. (2002). Factor models of innovation in economic growth. Innovation for sustainable economic growth. Kyiv : NAS Ukraine.*
2. *Vlasyuk, O. S. (2006). Ukraine: strategic priorities and analytical evaluation. Kyiv: NISS.*
3. *Vyshnevskyy, A. G. (2008). Evolution of the Russian family. Ecology and Life, 9, 4-9.*
4. *Krupka, M. I. (2001). The financial and credit mechanism innovation development of economy of Ukraine. Lviv : Lviv. National university named after I. Franko.*
5. *Bech, I. D. (2010). School of personality oriented pedagogy. Parenting in the personal dimension. Extracurricular time, 2, 92-101.*
6. *Kuz'menko, L. V. & Kuzmin, V. V. & Shapovalov, V. M. (2003). Financial Management. Kherson: K -89 Oldie Plus.*
7. *The Cabinet of Ministers of Ukraine "Order of appointment and payment of public assistance to families with children" dated 27 December 2001 № 1751 Kyiv. (2001). Retrieved September 15, 2013, from : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1751-2001-%D0%BF.*
8. *The Cabinet of Ministers of Ukraine "The procedure for the appointment and payment of state social assistance to orphans and children deprived of parental care, financial support foster parents and foster parents for providing social services in family-type orphanages in foster care on the principle "money follows the child" from January 31, 2007 № 81 Kyiv. (2007). Retrieved September 15, 2013, from : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/81-2007-%D0%BF.*

Стаття надійшла до редакції 01.12.2013 р.